

COVID-19 ИНДЕТИ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯҒА ЖІБЕРІЛГЕН АҚША АУДАРЫМДАРЫ

COVID-19 пандемиясының басынан бастап, халықаралық көші-қон, әсіресе жабық шекаралар мен саяхаттар шектеулеріне байланысты еңбек көші-қонына кері әсері сөзсіз. Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) есебіне сәйкес, тек 2019 жылдың шілдесінен бастап 2020 жылдың маусымына дейінгі аралықта халықаралық көші-қон шамамен 27%-ға төмендеп, 280,5 миллионға түскені болжанды. Олардың ішінен халықаралық еңбек мигранттары шамамен 169 миллионды немесе әлемдік жұмыс күшінің шамамен 5%-ын құрады, содан кейін ғаламдық пандемияның жұмыспен қамту, әл-ауқат, әлеуметтік ақша аударымдары және тіпті олардың шыққан елдерінің экономикаларына ықпал етуі күтілуде. 2020 жылдың сәуірінде Халықаралық көші-қон ұйымының есебінде Орталық Азия мен Ресей Федерациясындағы еңбекші-мигранттарға қатысты өте пессимистік сценарий ұсынылатын болады. Өйткені оларды «COVID-19 пандемиясынан қатты зардап шеккендердің қатарына» жатқыза отырып, бүкіл әлем бойынша шамамен 7,6 миллион ортаазиялық иммигранттардың азайған ақша аударымдары Орталық Азия экономикасына қатты әсер еткен болар еді. Мысалы, тек Қырғызстан үшін бұл жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) шамамен 5%-ын немесе 361 миллион долларды жоғалтуға әкеп соқтырады.

Дүниежүзілік банктің соңғы деректері 2020 жылы (540 миллиард доллар) 2019 жылмен (548 миллиард доллар) салыстырғанда, төмен және орта табысы бар елдерге (LMIC) ресми тіркелген ақша аударымы ағындарының салыстырмалы түрде аз, яғни 1,6% төмендеуін анықтады. Еуропа мен Орталық Азияға ақша аударымдары әлемдік орташа азаюдан да төмен болып, 9,7%-ға құлдырады. Сонымен қатар, жаһандық пандемияға дейін де 2013-2016 жылдар аралығында шетелдерден миллиондаған жұмысшылардың оралуына байланысты Орталық Азияға жыл сайынғы ақша аударымдары 46%-ға төмендегенін және соның салдарынан Орталық Азия ЖІӨ өсімінің белгілі мөлшерде төмендеуін айта кеткен жөн. Бұл ішінара Орталық Азиядағы еңбекші-мигранттардың негізгі бағыты болып табылатын Ресей

экономикасындағы құлдырауға байланысты аймақтағы жұмыссыздық пен экономикалық қиындықтарды тудырғанын айтуға болады. Бұл өте алаңдаушылық туғызады, өйткені Дүниежүзілік банктің есептері Ресей экономикасының қалпына келуіне оптимистік түрде қарамауда және 2022 жылы ғана орташа қалпына келуін болжайды.

Дүниежүзілік банктің баяндамасында 2020 жылдың сәуірінде жаһандық пандемия басталған кезде LMIC-ке ақша аударымдары әлемде 19,7%-ға және Еуропа мен Орталық Азияда 27,5%-ға төмендегенін болжаған және бұл көрсеткіш оны әлемдік субаймақтар арасындағы ең жоғары құлдырауға ұшыраған аймаққа айналдырады. Жаһандық ақша аударымдарының салыстырмалы түрде төмендеуі ішінара туристік шектеулерге байланысты ресми арналар арқылы ақша аудару қажеттілігімен байланысты болса да, кейбіреулері бай елдердегі үкіметтің кең қолдауын ақша аударымдарының қозғаушы күші ретінде санайды. Орталық Азиядағы еңбекші-мигранттардың негізгі бағыты Ресей айтарлықтай мемлекеттік қолдау көрсетпегендіктен, бұл Орталық Азияға ақша аударымдарының салыстырмалы түрде жоғары дәрежеде төмендеуіне себеп болуы мүмкін. Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы Антонио Гутерриштің Халықаралық отбасылық ақша аудару күніне орай жолдаған хабарламасына сәйкес, ақша аударымдарының айтарлықтай ағындарының себебі сәл пессимистік болуы мүмкін. Себебі Бас хатшы көбірек ақша аударуды иммигранттардың отбасыларының қажеттіліктеріне басымдық беру, жеке тұтыну шығындарын азайту және үнемдеуді пайдалану арқылы көбірек ақша аударуға болатындығын мәлімдейді.

Сонымен қатар, 2020 жылдың бірінші жартыжылдығында 25%-дық төмендеуге қарамастан, Ресейден миллиондаған Орталық Азия жұмысшылары жіберген және кейде кейбір аймақтық елдердің ЖІӨ-нің 30%-ын құраған ақша аударымдары, Орталық Азиядағы COVID-19 эпидемиясының экономикалық және әлеуметтік әсерін

төмендетуде өмірлік маңызы бар екендігі дәлелденді. Алайда, кейбір мамандар Орталық Азия экономикасының ақша аударымына тәуелді сипатын осал және толық емес модель ретінде санайды. 2019 жылғы мәліметтер бойынша Тәжікстанның ЖІӨ-нің 28,6%-ы, Қырғызстанның 28,5% ы және Өзбекстанның 14,8%-ы әсіресе Ресейден ақша аударымдарына негізделген және COVID-19 эпидемиясы кезінде қиындықтарға тап болды. Сондай-ақ, 2019 жылы Тәжікстан мен Қырғызстан, Непал, Гаити және Тонгдан кейін, ЖІӨ бойынша әлемдегі ақша аударымына тәуелді төртінші және бесінші экономика болды.

Ақша аударымдары ЖІӨ-нің 0,3%-ын ғана құрайтындықтан, Қазақстан Орталық Азия жұмысшыларының барғысы келетін ел болып табылады. Сонымен қатар, Қазақстанға ресми аударымдар 2012-2019 жылдар аралығында 276 миллион доллардан 614 миллион долларға дейін өскен болатын. Мысалы, Оңтүстік Кореядан ақша аударымдары 2012 жылы 1,7 миллион доллардан 2019 жылы 105 миллион долларға дейін 60 есеге өсті. Сонымен қатар, әлемдік эпидемияға қарамастан, Қазақстаннан ақша аударымдары 2019 жылмен салыстырғанда 20% өсіп, 787,7 миллиард теңгеге жетті (шамамен 1,89 миллиард доллар). Ресей (27,1%), Қырғызстан (21%), Өзбекстан (19,5%) және Түркия (17,4%) Қазақстанның ақша аударған негізгі елдері болды.

Әл-ауқаты, жұмыспен қамту денсаулығы және экономиканың жекелеген салалары COVID-19 пандемиясы мен еңбек көші-қонының және ақша аударымдарының ақауларының бұзылуынан қатты зардап шеккен аймақтағы ақша аударымына тәуелді елдерді қарастырсақ, ішкі экономикалық реформаларды жүзеге асыру және тұрақты іскерлік жағдайды жеңілдету шетелдерге деген тәуелділікті төмендетуге бағытталған маңызды қадам болып көрінеді. Сонымен қатар, ақша аударымдарынан басқа, ақша аударымдарына қатты және тұрақты тәуелділік көбінесе идеяларды, тәжірибелер мен жеке тұлғаны өзгертетін «әлеуметтік ақша аударымдарымен» бірге жүреді. Бұл да әлеуметтік-саяси диссонансқа әкелуі мүмкін.

Жазушы: Жармұхамед Зардыхан,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Талибан Ауғанстандағы позициясын нығайтуды жалғастыруда. Ұйым Ауғанстанның Тәжікстанмен шекарасының 70%-ын бақылауға алды. Талибан өкілдерінің бірі Забиулла Муджахид ұйым атынан Тәжікстан қауіпсіздігіне араласпауға кепілдік берді. Сонымен бірге, мухажидтер қалған мәселелерді келіссөздер арқылы шешу үшін ауған үкіметімен диалог құруға шақырды. Ол Катарда ұйымның Ауғанстан үкіметімен келіссөздер жүргізу үшін құрылған келіссөздер тобы бар екенін мәлімдеді (UzReport, 08.07.2021).
- Өзбекстан президенті Шавкат Мирзиёев Қазақстанның тұңғыш президенті, елбасы Нұрсұлтан Назарбаевпен телефон арқылы сөйлесіп, туған күнімен құттықтап, зор денсаулық тіледі. Мирзиёев Нұрсұлтан Назарбаевтың Өзбекстан-Қазақстан стратегиялық серіктестік қатынастарын нығайтудағы ерекше рөлі мен үлесін жоғары бағалады. Сонымен қатар, саясаткерлер сауда, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, көлік және логистика салаларындағы басым жобаларды талқылады. Олар Орталық Азия аймақтық күн тәртібіндегі мәселелерге, соның ішінде Ауғанстандағы жағдайдың нашарлауына ерекше назар аударды (Kun.uz, 06.07.2021).
- Біріккен ұлттар ұйымы (БҰҰ) Бас ассамблеясының 75-ші сессиясының төрағасы Волкан Бозкыр Түркіменстанға ресми сапармен барып, ел президенті Құрбанқұлы Бердімұхамедовпен және жоғары деңгейдегі лауазымды тұлғалармен кездесті. Тараптар Түркіменстан мен БҰҰ арасындағы ынтымақтастық туралы, әсіресе климаттық өзгеріс, гендерлік теңдік, азық-түлік қауіпсіздігі, әлеуметтік даму және цифрландыру мәселелері бойынша пікір алмасты. Сонымен қатар саясаткерлер Орталық Азияның күн тәртібін айқындап, БҰҰ-ның превентивті дипломатия аймақтық орталығының Орталық Азия үшін маңыздылығын атап өтті (Trend, 05.07.2021).
- Түркия, Әзірбайжан және Грузия елдері 2021 жылдың 4-8 қазанында «Мәңгілік-2021» әскери жаттығуларына қатысуды жоспарлап отыр. Оқу-жаттығулар үш елдің қарулы күштері арасындағы өзара ынтымақтастықты нығайтуға және өзара үйлесімділікті қамтамасыз етуге бағытталған. Оқу-жаттығулар үш елдің жері арқылы өтетін халықаралық маңызды бар бірлескен стратегиялық жобалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету тұрғысынан маңызды деп саналады. Осыған байланысты қорғаныс министрліктері оқу-жаттығуларды жоспарлау бойынша алғашқы кеңес отырысын өткізді (AzerNews, 09.07.2021).
- Ресей президенті Владимир Путин тәжікстандық әріптесі Эмомали Рахмонмен телефон арқылы Тәжікстан мен Ауғанстан шекарасындағы жағдайды талқылады. Путин Тәжікстанға екіжақты және Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы (ҰҚШҰ) шеңберінде қажетті қолдау көрсетуге дайын екенін растады. Сонымен қатар, көшбасшылар Ресей Тәжікстан қатынастарын одан әрі нығайтуға деген екіжақты ниеттерін білдірді (Russian.rt.com, 05.07.2021).
- Украина президенті Владимир Зеленский Түркия президенті Режеп Тайып Ердоғанмен телефон арқылы сөйлесті. Көшбасшылар екі елдің стратегиялық серіктестігін талқылағаннан кейін қауіпсіздік пен қорғаныс саласындағы ынтымақтастықты тереңдетудің маңыздылығы туралы пікір алмасты. Зеленский, әсіресе НАТО-ның Брюссель саммиті кезінде Украинаның НАТО-ға толық мүшелікке жетуі жолында Түркияның қолдау көрсеткені үшін алғысын білдірді. Көшбасшылар Украина мен Түркия арасындағы еркін сауда аймағы туралы келісімді аяқтау жөніндегі жұмысты күшейту керектігін мәлімдеді (Interfax.com.ua, 08.07.2021).

Экономика, қаржы және энергия

- Қазақстанның автомобиль өнеркәсібі жоғары нәтижелерге қол жеткізуде. 2021 жылдың алғашқы бес айында отандық автомобиль сатылымы 28500 данаға жетті. 2020 жылы шығарылған және экспортталған автомобильдер саны сәйкесінше 67000 және 8000-ға жетті. Қазақстандық автомобильдердің негізгі нарықтары - Өзбекстан мен Ресей. Сектордың жылдық өсу қарқыны 15% бен 20% аралығында өзгерді. Сектордың жылдық қуаттылығы 100000 автомобильден асады деп күтілуде (Qazaq TV, 07.07.2021).
- Өзбекстанның құрылыс индустриясы айтарлықтай дамығаны байқалды. 2021 жылдың алғашқы 5 айында елдегі құрылыс жұмыстарының құны өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 100%-дан астам өсіп, 3,5 миллиард долларға жетті. Жалпы құрылыс жұмыстарындағы мемлекеттік мекемелер мен жеке сектордың үлесі сәйкесінше 4%-ды және 96%-ды құрайды. Шағын бизнес және шағын компаниялар 2,1 миллиард долларға құрылыс жұмыстарын жүргізгендігі атап көрсетілді (UzReport, 10.07.2021).
- Қырғызстан Сыртқы істер министрі Руслан Қазакбаев Әзірбайжан премьер-министрі Али Асədovпен кездесті. Тараптар екіжақты ынтымақтастықты сауда-экономикалық ынтымақтастық жөніндегі бірлескен үкіметаралық комиссия арқылы нығайтуға уағдаласты. Соңғы бес айда 67%-ға өскен екі жақты сауда ағынының өсу шаралары талқыланды. Алайда, сауда айналымы 3,6 миллион доллар деңгейінде қалып, төмен деңгейді көрсеткен. Тараптар бірлескен инвестициялық қор құру туралы да пікір алмасты (AzerNews, 05.07.2021).
- Ресейдің ірі энергетикалық компанияларының бірі «Роснефть» Ресейдің Саха Республикасында ірі газ конденсатты кен орнын ашты. Жалпы қорлар 40 миллиард текше метр газ және 2 миллион тонна газ конденсаты деп бағаланды. Бұл резервтер Мемлекеттік үлестік комиссияның балансына енгізілген. Сарапшылар аймақтық аймақтық геологиялық моделін, ресурстық әлеуетті бағалауды және аймақтың сейсмикалық зерттеулерін орындады (TASS, 09.07.2021).
- 2021 жылдың алғашқы бес айында Беларусьтың ауылшаруашылық өнімдерінің экспорты өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 11,3%-ға өсіп, 2,5 миллиард долларға жетті. Беларусь 93 елге азық-түлік және ауыл шаруашылық өнімдерін жеткізеді. Беларусь экспортының арасында Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД) аймағына экспорттың өсу қарқыны 6,2% болып, ең төменгі деңгейде қалды. Африка елдеріне, Еуропалық Одаққа, Азия мен Океанияға және Америка мен Кариб теңізі елдеріне экспорттың өсуі 25% бен 86% аралығында өзгеруде (BelTA, 08.07.2021).
- Жақында Хатай қаласының губернаторы Лүтфу Саваһ бастаған іскерлік делегация Қырғызстанда сапарлай барып, Инвестицияларды ілгерілету және қорғау министрі Алмамбет Шыкмаматовпен кездесті. Министр Шыкмаматов Қырғызстандағы инвестициялық мүмкіндіктер туралы ақпарат беріп, бірлескен кәсіпорындар құруды ұсынды. Түркиядағы іскер топтар Еуразиялық экономикалық одақ нарығына және Қырғызстанда индустриалды аймақтардың құрылуына мүдделі. Тараптар екіжақты ынтымақтастық пен инвестициялық жобаларды іске асыру туралы келісімге қол қойды (Kabar, 06.07.2021).

Қоғам және мәдениет

- Конго демократиялық республикасының Ұлттық музейінде «Махаббат өркениетінің туы Юнус Эмре» атты көрме ашылды. Ол Түркия президенті Режеп Тайып Ердоған түріктің ұлы ойшылы және ақыны Юнус Эмренің 700 жылдығына орай жариялаған Юнус Эмре жылы мен Түрік тілі жылы аясында ұйымдастырылды. Сонымен қатар, бұл көрме ТҮРКСОЙ-дың Африка континентіндегі алғашқы іс-шарасы болып табылады. Көрме ашылмас бұрын ТҮРКСОЙ мен Конго демократиялық республикасының Мәдениет, өнер және мұра министрлігі арасында ынтымақтастық туралы келісімшартқа қол қойылды (Turkssoy.org, 05.07.2021).
- Черногория астанасы Подгорицада Қазақстанның Құрметті консулдығы ашылды. Салтанатты шараға қала басшылығы, Черногория Сыртқы істер министрлігінің өкілдері, дипломаттар мен БАҚ өкілдері қатысты. Құрметті консулдық Қазақстан азаматтарының мәмілелеріне қолдау және көмек көрсету үшін, сондай-ақ, Қазақстан мен Черногория арасындағы туризмді, іскерлік және мәдени байланыстарды дамыту үшін ашылды (Forbes.kz, 08.07.2021).
- Моңғолияның Анкарадағы елшілігі 2021 жылдың 1-11 шілдесі аралығында Анкарадағы сауда орталығында Моңғолияның заманауи өнер көрмесін ұйымдастырды. Іс-шара Моңғолиядағы Халықтық революцияның 100 жылдығына орай өткізілді. 1921 жылы Дамдин Сухбаатар бастаған моңғол патриоттары екінші рет тәуелсіздігін қалпына келтіруге мүмкіндік беріп, елді шетелдік басқыншылықтан босатқан. Аталған көрме Түркияның Стамбул және Газиянтеп сияқты басқа ірі қалаларында да өтеді (Mongolianembassy.com.tr, 05.07.2021).
- Кореяның Даму агенттігі мен Дүниежүзілік жасылдандыру институты арасында «Арал дағдарысының салдарынан Қарақалпастан Республикасы үшін жасыл қалпына келтіру инвестициялық жобасын» іске асыру туралы келісімге қол қойылды. Жобаның мақсаты - Арал экологиялық дағдарысының халыққа теріс әсерін жою және апатқа төзімді тұрақты тіршілік етуді қамтамасыз ету үшін іс-шараларды белгілеу. Бұл жоба 2021 жылдың 1 шілдесінен 2024 жылдың 30 маусымына дейін жүзеге асырылады, сондай-ақ бюджеті 5,6 миллион долларды құрайды (Smartwatermagazine.com, 07.07.2021).
- Ауғанстанның Бадахшан провинциясында тәліптердің бақылауының күшеюіне байланысты Ауғанстанның Бадахшан провинциясынан 1000-нан астам босқын тәжік-ауған шекарасынан өтіп, Тәжікстанның Тау-Бадахшан автономиялық ауданына келді. Бұл жолғы шекара асуға рұқсат беру «адамгершілік пен тату көрші» атты қимыл ретінде қабылданған және халықаралық ұйымдар тарапынан жоғары бағаланған. Тәжік шекара қызметкерлері Тәжікстанда паналаған ауғандық сарбаздар мен бейбіт тұрғындарды қабылдауды жалғастыруда (ASIA-Plus, 07.07.2021).
- Әзірбайжан Мәдениет министрі Анар Керимов пен Грузияның Мәдениет, спорт және жастар министрі Чай Чулукианидің кездесуі барысында Әзірбайжан мен Грузия арасындағы мәдени байланысты нығайту мәселелері талқыланды. Министр Керимов Грузияға сапары барысында Грузия премьер-министрінің орынбасары және сыртқы істер министрі Давид Залкалиани, Грузия парламентінің спикері Каха Кучава және басқа да жоғары лауазымды адамдармен кездесті. Тараптар екі ел арасындағы мәдени байланысты нығайтудың маңыздылығын атап өтті және өзара қызығушылық тудыратын басқа мәселелер бойынша пікір алмасты (Azernews, 08.07.2021).